фінансових секторах може врешті-решт призвести до існування груп, які є «занадто великими, щоб дотримуватися ринкових правил поведінки» або «занадто потужними, щоб збанкрутувати».

Висновки. Фінансові групи, особливо ті, що поєднують банківську діяльність та страхову, набувають все більшого значення у Європі. Вони часто є результатом міжсекторних злиттів та поглинань, які за своєю природою мають місце, як правило, в межах національного ринку. Більшість великих банків та страхових компаній у ЄС є частиною більших банківських та страхових груп.

Декілька факторів можуть пояснити зростаюче значення об'єднання капіталу різних секторів, включаючи можливість реалізувати ефект масштабу та використати переваги диверсифікації з метою знизити волатильність грошових потоків (а отже, і знизити ймовірність скрутного фінансового становища та потреби у зовнішньому фінансуванні). Також, керівництво може прагнути реалізувати свої власні цілі (наприклад, підвищення власного статусу та винагороди), які необов'язково співпадають з пріоритетними інтересами акціонерів. Конгломерація також передбачає певні ризики: міжфірмові транзакції створюють можливості для уникнення регуляторних обмежень, ризик понести втрати від моральної шкоди та поширення труднощів на всі бізнес-одиниці фінансової групи. Складні організаційні структури груп можуть знизити рівень прозорості, а також існують проблеми щодо конфлікту інтересів та зловживання економічною силою.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт фінансової групи Bank of America. – Режим доступу: http://investor.bankofamerica.com/phoenix.zhtml?c=71595&p=irol-reportsannual
2. Офіційний сайт фінансової групи Barclays. – Режим доступу: http://group.barclays.com/Investor-Relations/Shareholder-information/Annual-Reports
3. Офіційний сайт фінансової групи Citigroup. – Режим доступу: http://www.citigroup.com/citi/corporategovernance/ar.htm
4. Офіційний сайт фінансової групи BNP Paribas. – Режим доступу: http://invest.bnpparibas.com/en/pid544/results.html
5. Офіційний сайт фінансової групи Banco Santander. – Режим доступу: http://www.santander.com/csgs/Satellite?accesibilidad=3&canal=CAccionistas&cid=1237866945025&empr=SANCorporativo&leng=en_GB&pagename=SANCorporativo/Page/SC_ContenedorGeneral
6. Офіційний сайт фінансової групи Deutsche Bank. – Режим доступу: http://www.db.com/ir/en/content/reports_2010.htm
7. Офіційний сайт фінансової групи HSBC. – Режим доступу: http://www.hsbc.com/1/2/investor-relations/financial-info
8. Офіційний сайт фінансової групи JPM Chase. – Режим доступу: http://investor.shareholder.com/jpmorganchase/annual.cfm
9. Офіційний сайт фінансової групи ING Group. – Режим доступу: http://www.ing.com/group/showdoc.jsp?docid=492281_EN&menopt=ivr|pub
10. Офіційний сайт фінансової групи Mitsubishi UFJ. – Режим доступу: http://www.mufg.jp/english/ir/annualreport/
11. European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/ scadplus/leg/en/lvb/l24038c.htm. – 01.01.2009.
12. Risk measurement witin financial conglomerates: best practicies by risk type. –Research Series Supervision no. 50. – Amsterdam : De Nenderlansche bank, 2003. – 32 p.
13. European Commission (2004), "Commission consults on the cross border transfer of companies' registered offices", Press Release, 26 February.
14. European Financial Conglomerates Committee (2004), "Third country supervision and equivalence: European Financial Conglomerates Committee issues general guidance to EU supervisors on supervision in Switzerland", 6 July.
15. Frank Dierick. The supervision of mixed financial services groups in Europe Occasional paper series #2 0 / AUGUST 2004
16. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards : a Revised Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org/ publ/bcbs107.pdf. – 01.01.2009.

УДК 368.04

СЛАВІНА О.С., к.е.н.,
КАЛАШНІКОВА Л.В., к.с.н.,
Криворізький державний педагогічний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ

Анотація. *У даній статті доводиться соціально-економічний характер особистого страхування і воно обґрунтовується як соціально-економічний інститут сектору фінансових послуг.*

Annotation. *In this article there is socio-economic character of the personal insurance and it is grounded as a socio-economic institute of the sector of financial services.*

Страхування захищає майнові інтереси юридичних та фізичних осіб шляхом їхньої солідарної участі у формуванні страхового фонду та перерозподілу страхових внесків на користь потерпілих від реалізації страхових ризиків. Життєві інтереси людини захищає особисте страхування, розвиток якого бере свій початок ще з середньовіччя.

Як у теорії особистого страхування, зокрема добровільного, так і у практиці його застосування в сучасній Україні існує чимало суперечливого, протилежних підходів, проблемних питань, що значно знижує ефективність його значення як одного з напрямів соціального захисту населення. Зокрема одним з проблемних питань є таке, що більшість науковців, які займаються дослідженням особистого страхування, розглядають його як виключно економічне явище, натомість ми на противагу існуючому у науці розумінню особистого страхування як суто економічного явища спробуємо довести його соціально-економічний характер, що власне і є метою даної статті.

Перш ніж доводити соціально-економічну сутність особистого страхування, доцільно коротко висвітлити засади функціонування його добровільних видів. З цього приводу, аналіз економічної літератури, зокрема праць таких авторів як: В. Александрова, В. Бандурки, О. Ворони, Д. Бланда, К. Воблого, А. Гвозденко, О. Заруби, С. Осадця, К. Турбіної, Н. Резніка, Т.Артюка, В. Шахова, К. Шелохова, Я. Шумелди, Д. Базилевича, М. Александрової, Л. Горбач, Т. Лебединської, О. Кащенко, О. Зальотова та багатьох інших, надає підстав виокремити наступні види особистого страхування: страхування життя, страхування від нещасних випадків та захворювань, змішане страхування життя, страхування дітей, пенсійне страхування, страхування рент, страхування на випадок смерті, страхування втрати професійної працездатності, медичне страхування, безперервне страхування здоров'я, страхування здоров'я на випадок хвороби, добровільне пенсійне, добровільне медичне страхування, довічне страхування, термінове страхування, змішане страхування, ануїтети; страхування здоров'я, страхування додаткової пенсії, індивідуальне страхування; страхування за рахунок підприємств та організацій; страхування медичних витрат, страхування до вступу у шлюб, індивідуальне страхування школярів, робітників та службовців коштом підприємств (в основному обов'язкове, але може бути і добровільним); обов'язкове страхування пасажирів повітряного, водного, залізничного та автомобільного транспорту; страхування від нещасних випадків на транспорті.

Розглянуті наукові праці, на наш погляд, не упорядковують належним чином добровільне особисте страхування, проте погоджуючись з окремими положеннями і взявши до уваги правила деяких страхових компаній, відповідні закони тощо, запропонуємо авторську типологізацію видів добровільного особистого страхування [1].

Отже, добровільне особисте страхування (ДОС) – це форма особистого страхування, що заснована на добровільній згоді особи на страховий захист своїх життєвих інтересів. До основних напрямів ДОС варто відносити: накопичувальне та ризикове страхування.

Накопичувальне страхування (синоніми: неризикове страхування, страхування життя, життєве страхування, «Life»-страхування, лайфове страхування) за змістом складається зі страхування життя та пенсійного страхування.

Метою накопичувальних видів особистого страхування (життєвого та пенсійного) є забезпечення та/або збереження стабільності соціально-економічних умов зацікавленої особи у майбутньому шляхом накопичення грошей й отримання відшкодування втрат у разі настання непередбачуваної події.

Ризикове страхування є напрямом добровільного особистого страхування і передбачає страхування осіб від ризиків настання нещасного випадку та/або хвороби. До різновидів *ризикового напряму* відносяться: добровільне страхування від нещасних випадків (ДСНВ); добровільне медичне страхування (ДМС) (синонім: безперервне страхування здоров'я); страхування здоров'я на випадок хвороби (ДСЗ); добровільне страхування медичних витрат (ДСМВ) та ін.

Метою ризикових видів особистого страхування є забезпечення застрахованій особі в разі настання страхового випадку соціального та економічного комфорту, адже людина, яка вдається до страхування, намагається забезпечити собі або своїм близьким відшкодування збитків, яким вона не зможе запобігти за певних умов.

Мета визначає головне завдання як ризикових, так і накопичувальних видів особистого страхування, яке полягає у підтримці життєво важливих інтересів страхувальника наданням йому певних соціально-економічних преференцій.

Для обґрунтування соціально-економічної сутності особистого страхування варто зупинитись також на уточненні його об'єкта.

Ми вважаємо, що існуюче трактування об'єкта особистого страхування як майнового інтересу дещо спрощує сутність самого страхування та його кінцевий результат, пояснімо.

Майновий інтерес є об'єктивною потребою, він не залежить від волі особи і являє собою прагнення отримати компенсацію за збитки, спричинені настанням події, якій властиві ознаки випадковості та

непередбачуваності. З цього випливає, що майновий інтерес – це перш за все потреба особи отримати грошову компенсацію. Однак ми дотримуємось думки, що потреба страхувальника полягає у прагненні *через отримання грошової компенсації* забезпечити високоякісне лікування, відновити працездатність, підтримати фінансовий рівень звичного способу життя, фінансово захистити родину. Адже людина насамперед зацікавлена у задоволенні первинних потреб, до яких, поряд із їжею та одягом, відносяться потреби самозбереження та власної безпеки На цьому наголошують багато економістів, А. Маслоу навіть упорядкував ієрархію базових особистих потреб людини. Безумовно, іноді самозбереження та безпеки можна досягти за гроші: наприклад, встановити охоронну систему або броньовані двері тощо. Однак і в цьому випадку відбувається не стільки захист майнових інтересів, скільки фінансове забезпечення власного або сімейного соціально-економічного становища та психологічного спокою. В умовах же економічної кризи, в якій перебуває сучасна Україна, майже 30% населення живуть за межею бідності, а низька заробітна плата не задовольняючи первинні потреби людей у харчуванні та одязі, формує у них почуття життєвого дискомфорту та економічної неспроможності. Не впевнені у завтрашньому дні люди, які не відчувають соціопсихоекономічного комфорту, піддаються ризику підвищеної конфліктності.

Соціопсихоекономічний комфорт означає такий психоемоційний стан зацікавленого суб'єкта (бенефіціара, страхувальника та ін.), за якого він відчуває особистісну впевненість (в економічному, соціальному та психологічному аспектах), усвідомлюючи, що належний захист власних соціально-економічних інтересів через відкриття перед ним соціально-економічних можливостей нівелює ризики його трудового та буденного відтворення [1].

Економічна сутність соціопсихоекономічного комфорту полягає у фінансовій платоспроможності споживача страхових послуг забезпечити оплату майбутніх потреб (накопичувальне страхування) або компенсувати наслідки ризиків (ризикове страхування).

Соціопсихологічна сутність визначає збалансований психоемоційний стан споживача страхових послуг, який характеризується зниженням психологічної напруги, зменшенням проявів конфліктності (внутрішньої та зовнішньої) і більш високою адаптивністю до ризиків зовнішнього середовища [2].

Враховуючи необхідність формування у страхувальника соціопсихо-економічного комфорту через умови укладання з ним страхової угоди, ми вважаємо за доцільне уточнити *об'єкт особистого страхування і визначати його* не як майнові, а *як соціально-економічні інтереси особистості, що пов'язані із її життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням.*

Зокрема, під соціально-економічними інтересами маються на увазі усвідомлені людиною потреби у:

- забезпеченні особистого та родинного соціального захисту;
- компенсації майнових збитків;
- відтворенні себе як особистості та носія робочої сили;
- формуванні власної тактики поведінки на ринку праці;
- забезпеченні гідних умов на майбутні періоди життя;
- врівноваженні психологічного стану.

На наш погляд, таке трактування сутності об'єкту особистого страхування є більш широким, ніж існуючий, оскільки враховує і економічні, і соціальні, і психологічні чинники відтворення людини як особистості і як працівника.

На це звертає увагу і відомий російський економіст Є. Балацький. Аналізуючи сучасний стан економічної науки, він справедливо зазначає: «Щоб вийти на нову траєкторію свого розвитку, економічна наука повинна повернутися до людини… раніше економічні феномени домінували і значною мірою формували мислення людей. У цьому смислі економічні фактори були первинними, а ментальна сфера – вторинною. Відповідно економіка була лідером серед соціальних наук, а соціологія займала підпорядковане місце. Тепер ситуація кардинально змінилася – національні стереотипи мислення визначають напрям розвитку економіки» [3, с. 65]. Реверанс, який зробив вчений-економіст у бік соціології, – не випадковість, а цілком обґрунтована думка. Адже сьогодні вже не тільки одиницями виробленої продукції і обсягами валового продукту визначається ефективність праці робітника, а також новою інтегрованою величиною, домінуючою складовою якої є його життєва енергія – вітальні сили, що забезпечують комфортний стан людини в певній соціальній групі – у сфері праці, родині або у колі друзів.

З вищесказаного стає очевидним органічне поєднання у особистому страхуванні економічних та соціальних чинників, що свідчить про соціально-економічний характер самого процесу страхування.

Економічний характер особистого страхування виявляється у тому, що:

- першочерговим завданням страхових компаній є максимізація прибутку – оскільки вони являють собою фінансові установи, а не заклади гуманітарно-місіонерського спрямування;
- страховий захист відбувається не на реципрокній, а виключно на ринковій основі;
- надійний захист особистих інтересів людини спроможний забезпечити відтворення її економічної природи, підтримуючи здатність до праці;
- зберігається структура сімейних витрат застрахованої особи:

- страхові виплати у випадку страхової події (при загальнообов'язковому державному соціальному та особистому страхуванні) розцінюється страхувальником як грошова допомога;

- окремі види добровільного особистого страхування (відповідно до політики сучасних підприємств) вже є складовими «пакету мотивації» працівників, останні ж розглядають особисте страхування як спосіб отримати безоплатні якісні медичні послуги;

- держава економічно організовує особисте страхування, у тому числі і добровільне;
- страхування бере участь у формуванні ВВП.

Базисом соціальної сутності особистого страхування є соціальна взаємодія страховика та страхувальника – суб'єктів страхових відносин, яким властива соціальна активність, тобто системна соціальна якість, в якій виражається та реалізується глибина їхніх зв'язків – один з одним, із соціумом та ін. [4]

Таким чином, у соціальному плані особисте страхування:

- є одним із головних напрямів соціального захисту населення, передбаченого соціальною політикою держави;
- убезпечує насамперед людину – фундаментальну суспільну цінність;
- безпосередньо пов'язане з парадигмою соціальної безпеки, що актуалізується міжнародною спільнотою як одна з передумов людського існування у сучасному світі [6];
- набуває особливого значення для соціалізації підростаючого і молодого покоління, оскільки формує в них особисту і соціальну відповідальність за власне майбутнє;
- пов'язане з таким суспільно-демократичним актом, як свідомий особистий вибір власної стратегії життя у соціально-економічному просторі.

Органічне поєднання двох векторів (соціального та економічного) в особистому страхуванні проявляється у тому, що:

- страхування орієнтується на отримання економічного прибутку і здійснюється як взаємовигідний і взаємокорисний акт соціального суб'єкта (страхувальника) та економічного суб'єкта (страховика);
- особисте страхування перетворює людину на «особистість з забезпеченим майбутнім» і підтверджує, що вектор її життєдіяльності спрямований на майбутнє – людина впевнено відчуває себе перспективною особистістю. А з огляду на те, що страхування є механізмом компенсації соціально-економічних ризиків, то воно автоматично підвищує мотивацію особистості до вибору і реалізації більш активної моделі праці та життя;
- система страхування є соціальним інститутом у сфері соціальної інфраструктури і виконує функцію надання послуг населенню;
- матеріальні збитки, знижуючи економічно-соціальний статус потерпілих, зумовлюють перегляд останніми стратегій майбутньої особистої і родинної життєдіяльності та спонукають їх до побудови нової системи соціальних відносин в ареалі виживання;
- зниження або втрата здоров'я (часткова або повна) також призводить до перегляду потерпілими власного соціального статусу і орієнтації стосовно кар'єри, професії, зайнятості тощо, навіть спричинює інколи перехід у статус соціального виключення.

Все вищевикладене свідчить про те, що особисте страхування не є суто економічним явищем, а має соціально-економічний паритетно-консенсусний характер, оскільки всі його види спрямовуються на захист інтересів особистості (соціального суб'єкта) на умовах взаємовигідних відносин зі страховиком (економічним суб'єктом) з метою максимізації обопільних зисків (фінансових, соціальних, економічних, психологічних тощо).

Список використаних джерел

1. *Славіна О.* Добровільне особисте страхування: соціально-економічні ризики та шанси: Дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К., 2008. – 198 с.: рис., табл. – Бібліогр.: С. 160–175.
2. *Шевцов С.* Психотерапевтические аспекты добровольного медицинского страхования // Страховое ревю. – 2004. – Май. – С. 9–11.
3. *Балацкий Е.* Экономическая наука: новые вызовы современности // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 1. – С. 61–67.
4. *Бланд Д.* Страхование: принципы и практика / Пер. з англ. изд.: Insurance: Principles and Practice. Compiled Dy David Bland. – The Chartered Insurance Institute, Great Britain, 1993. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416 с.
5. *Туренко О.С.* Страх як соціально-філософський феномен (генеза та функції): Дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2004. – 204 с. – Бібліогр.: С. 180–204.
6. *Євченко Ю.В.* Страхування в країнах з ринковою економікою (використання світового досвіду в умовах України): Дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2000. – 235 с. – Бібліогр.: С. 167–181.

УДК 336.143: 630 (477.75)

СОКОЛОВА Ж.В.,
ТНУ имени В.И. Вернадского,
доцент кафедры экономической теории, к.и.н.